

ב"ה אייר ה'תשע"ג

תפילה אחרת האם אדם שאינו מאמין יכול להתפלל באמת ולמח זה רלוונטי גם למאמינים

בשבוע האחרון פורסם ששר החינוך רוצה לתת אופציה להתפלל לפני מבחן. לדתי בלשוננו שלו ולחילוני בשפתו הוא. כמובן שהעולם הפוליטי רגש. אך נפתחת כאן שאלה מעניינת – האם אדם שאינו מאמין יכולה התפילה להיות שפתו? נצביע על חלק מן הקשיים. ראו את העמדה הבאה – על נקודת המוצא של המתפלל – האם מי שאין לו אל בתודעתו יכול להתפלל כך?

הרב י"ד סולוביצ'יק/על התשובה/איש ההלכה – רעיונות על התפילה

התפילה מגלה לו לאדם את קטנותו ואת אפסותו, את שפלותו ואת ריחוקו מאביו שבשמים... בחוויית הגבורה האלוהית שקועה גם הרגשת החולשה העצמית של האדם, אזלת היד האנושית, מתחושה זו מבצבצת הכרת הליאות הגמורה. האדם אינו יכול לעמוד ברשות עצמו, לפרנס את אישיותו משלו ולשמור על עצמאותו. אינו בן חורין ואינו יכול לתכנן, ליזום ולבצע בכוחותיו. זקוק הוא לעזרת האלוהים לברכתו ולשמירתו....

התפילה היא פעולה של ביטוי רגש של תלות גמורה, התנפלות לפני ה' של הסגרה מוחלטת. פעולה זו שבוקעת ועולה בברכת גבורות, מביאה את המתפלל לידי הקרבת קורבן, הקרבת העצמות גם על ידי ריסון היצר, גם הקרבת העצמאות על ידי הסגרה מוחלטת. האדם כוזב, הגורל מתאכזר, החיים המגואלים והמכוערים כאין נחשבו; עשירות, גבורה, חכמה - כאפס הנה. אין מחסה לקיום סופי המפרפר בחבל יש - אפס, רק אלוהים יעזור ויושיע. בלעדיו אי אפשר להיוושע, בלעדיו הכול יעלה בתוהו... אל תיגש אל האלוהים שאנן ושלין. כל אדם זקוק לרחמים. גם המאושר אל יבטח בהצלחתו. לא לעולם חוסן. האלוהים משפיל גאים ומגביה שפלים, וניחם על הרעה וגם לפרקים על הטובה.

[מדין הגילוי הנאות לומר שיש לרב סולוביצ'יק גם רעיונות נוספים משלימים ואחרים על התפילה].
ואולי יש מקום לקחת את התפילה למקום אחר? שאלת השאלות היא: איך התפילה פועלת? – ע"פ הגישה היהודית. ניסוח הפרדוקס הקים במחשבה על התפילה מופיע במקור הבא:

ספר העיקרים מאמר רביעי פרק יח

מה שהביא האנשים לפקפק בתפלה, קרוב למה שהביא אותם לסלק ידיעת השם. וזה שהם אומרים שלא ימלט הדבר מחלוקה [=קיימות רק שתי אפשרויות] אם שנגזר מהשם טוב מה [=כלשהו] על איש מה או לא נגזר. ואם נגזר אין צריך תפלה, ואם לא נגזר איך תועיל התפלה לשנות רצון השם לגזור עליו טוב אחר שלא נגזר, שלא

רבי יוסף אלבו (1380 - 1444) רב ופילוסוף יהודי שהתגורר בספרד. מחשובי הפילוסופים היהודים ומחבר ספר העיקרים. תלמידו של רבי חסדאי קרשקש, כיהן ברבנות בערים שונות בארגון ובקסטיליה. יצירתו נולדה על רקע הצורך לזקק את עיקרי היהדות למבנה אכסיומטי פשוט, כדי לחזק את השורות ולמנוע התבוללות.

ישתנה השם מן הרצון אל לא רצון ולא מלא רצון אל רצון, ובעבור זה יאמרו שלא יועיל כשרון המעשה אל שיגיע לאדם מהשם בעבורו טוב מה, וכן יאמרו שלא תועיל התפלה להשיג טוב מה או להנצל מרע שנגזר עליו...

זוהי שאלת מפתח בהגות התפילה. הגיון של ברזל מאחוריה. נסו לזהותו. איך ניתן לפתור את השאלה? ראו את הניסיון הבא:

מהוגי הזמן

בשאלת המענה של התפילה עולה כיום גישה מעמיקה. עמידתו של האדם בתפילה מול בורא כל העולמות, שיחתו בדבר גאולה והטבה לכל המציאות מרוממת אותו אל מעל חייו היומיומיים. התפילה מרפאה ומנחמת מרוממת ומטיבה. בסיומה חש האדם מסופק ומנוחם, צרותיו חדלו ובקשותיו הגדולות התגמדו אל הגדלות האלוקית אל מול החוויה המרוממת. והנה בא האדם אל התפילה חסר ויצא ממנה מלא. בא הוא בבקשה וחזר עם מענה. נפשו המלאה משמשת תחליף רב עומק וחיים לחסרונות אותם ביקש לשטוח בתפילתו.

האם הסבר מחוכם זה מספק?

האם רעיון זה יכול לשמש תשתית לתפילה של מי שלא מאמין? – כיצד? הבה נשוב לתשובה של ר' יוסף אלבו ונראה לאן היא מובילה:

וזה הדעת אינו נכון, שהשפעות העליונות [=הגזירות מלמעלה] יושפעו על המקבל בהיותו במדרגה ידועה [=מסוימת] והכנה ידועה לקבלם, ואם לא יכין האדם עצמו לקבל השפע ההוא הנה הוא המונע טוב מעצמו, שאם נגזר על איש מה על דרך משל שיצליחו תבואותיו בשנה פלונית והוא לא יחרוש ולא יזרע בשנה ההיא, אף אם ימטיר השם מטרות עזו על פני תבל ארצה לא תצלחנה תבואותיו אחר שלא חרש וזרע, והוא מונע מעצמו הטוב ההוא בשלא הכין עצמו לקבלו.

האם כוונת המחבר שהאל לא יכול להעניק טובה מוחלטת והיא תלויה תמיד ברצון האדם ומצבו? השורות הבאות הן שורות המפתח – שימו לב:

ולפי זה נאמר שכשנגזר על האדם טוב מה הנה הוא נגזר עליו במדרגה ידועה מכשרון המעשה, וזה כלל יעודי התורה, וכן כשנגזר עליו רע מה הנה הוא נגזר בהיותו במדרגה ידועה מהרוע או בהכנה ידועה, וכשתשתנה המדרגה ההיא או ההכנה ההיא תשתנה הגזרה בהכרח לטוב או לרע.

כיצד מנהלת ההשגחה העליונה את העולם? על מי נגזרות גזירות טובות ורעות? למתקשים בהבנה הרי משל:

וזה כמלך שגזר על כל הערלים שבמדינה פלונית שיהרגו או שינתן לכל אחד ככר זהב, ועמד אחד מהם ונימול, שתשתנה בלי ספק הגזרה ההיא ותבטל מעליו לרע או לטוב כפי ההכנה שנתחדשה באיש ההוא. ולזה היה ההשתדלות בעשית הטוב וכשרון המעשה טוב והכרחי בכל דבר, שהוא הכנה לקבול השפע הא-להי או לבטל מעליו הגזרה.

מדוע מועילה התשובה ותקון המעשים של האדם? האם שינוי הגזירה מלמד על שינוי בא-ל? ועל זה הדרך הוא מבואר שתועיל התפלה או כשרון המעשה אל שיוכן המתפלל לקבל שפע הטוב או לבטל ממנו הרע הנגזר עליו, להיותו משתנה ממדרגת הרוע שיהיה בה.... ומזה יתבאר שהתפלה וכשרון

המעשה מועיל לבטל הגזרה בכל עת, וכן אמרו רבותינו ז"ל יפה צעקה לאדם בין קודם גזר דין בין לאחר גזר דין.

ואין להקשות ולומר איך ישתנה רצון השם יתברך על ידי התפלה, שכך היה רצון השם מתחלה שתתקיים הגזירה בהיותו באותה מדרגה ואותה הכנה, ואם תשתנה ההכנה תשתנה הגזרה.

אם כן כיצד יש מקום לתועלת התפילה בתוך ההגות הדתית המאמינה שהאל לא משתנה? לפי קו מחשבה זה מהו המוקד של התפילה? מה צריכה להיות כוונת האדם בה? נסו [אבל ברצינות – לא רק לקרוא את המשפט ולעבור הלאה...] לבקר את התזה של ספר העיקרים. מנו קשיים ברעיון על היכרותכם את אופייה של התפילה המסורתית – מן המקרא, התלמוד והחיים. שכלול עמדתו של ר' יוסף אלבו ונתינת זווית מבט מקיפה מצוי במשנת הרב קוק. נלקט משם שני מקורות בלבד. השאלה שעליה אנו צריכים להיות מסוגלים לענות עליה בעקבות קריאת מקורות אלו היא: אז, איך התפילה עובדת?!

אורות הקדש ח"ג עמ' נ - נא

יסוד התפלה היא התרוממות הרצון והתגלותו. כשהמבוקש [=הדבר שאותו האדם רוצה ולשמו הוא מתפלל], הממלא את רצונו של אדם, מובע בקשר רעיון והחפץ בא-להים, עולה הרצון למרומי ערכו, מתאחד הוא עם הרצון הכללי, הרצון העולמי, אור חי העולמים, שבו כלולים כל המאויים. וכשהרצון הפרטי מצייר את מבוקשו בדבר הפרטי, חיי הרצון פועלים את המבוקש, על ידי מה שהרצון הכללי כולו מצייר את הפרט המתבקש, על פי פרטיותו היותר מבוררת. ובהיות החפץ עולה למרומי הדעת, מתבררת ההכרה, שאין רצון שום בריה דבר מפורד מהרצון הא-להי הכללי, המתגלה באור כל חי, וכל בריה. ולפי הערך של הדעה, המכרת את גודל האמת של ים החיים, המשתפך לפלגי הרצונות כולם, הכלליים והפרטיים, ככה מתגברת היא הפעולה הכבירה של הופעת התולדה של המבוקש.

וכל מה שההכרה יותר גדולה באחדותה הרוחנית של ההויה כולה, החיה בנשמת א-להים שבה, ככה עולה היא מדת המוסר והחכמה. והצדיק והחכם לאמתו, הרי הוא פותח בתפלתו שערי הרצון, לסגננו בסגנון וצבע המיוחד לו, שאליו שם מגמתו, ותגזר אמר ויקם לך.

אז על כל דבר אפשר לבקש? השאלה רק איך רוצים?

אורות הקדש ח"ג עמוד נו

וידוע הוא וחש הוא המתפלל הרענן, למתח את רצונו, לרומם את מאוייו במדה ובמשקל, בשיעור הנדרש לאותה הפגישה והבטישה. לא באימוץ עקשני של הפצרה חסרת דעת, ולא ברפיון המביא עצלותים, נמיכת המקרה ודליפת הבית, אלא בעז ובגבורה, בגילה וברעדה, כחץ מקשת יצא דבר ד', הנבטא בניב שפתים, וקולע הוא את פעליו אל המטרה הרצויה, חושף הוא את המטמונים, את גנזי החיים ורזי הרצונות, ועולמים מלאי חן, חסד ותפארת, מלאי עליזה וגודל, מלאי יפעה והוד והדר, בזיו מתחדשים, מתעלים ומתרוממים, בסולם המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, המתפלל בכל שיעור קומתו.

האם אדם לא מאמין יכול להתפלל ככה? למה בכלל אדם לא מאמין עשוי להביא תא עצמו למצב של תפילה?

עיון ממוקד נוכל למצוא בספר תהילים עד. פרק זה יש בו מילים קשות אך הרקע שלו ברור. קראו את הפסוקים הראשונים מפסוק א עד יא. עמדו על המצב שבו עומד המשורר ומתפלל. תארו את התסכול והקושי. נסו לנסח את טיבו של הקושי במילים. ועתה קראו את הפסוקים יב-יח. מה מטרתם של פסוקים אלו? מה טיב העמידה של האדם מול הא-ל בהקשר זה? קראו שוב את פסוק יח. מה המשמעות של המילים הראשונות: זָכַר זֹאת אוֹיֵב חֲרָף ה'... למי פונה המשורר? מה הוא מבקש להזכיר לו? שימו לב למחלוקת בין רש"י לאבן עזרא:

רש"י תהילים פרק עד פסוק יח

(יח) זכר זאת אויב וגו' - ואחרי שכל תשועתנו בך זכור זאת אשר האויב חרף אותך בהשמידו אותנו:

אבן עזרא על תהילים פרק עד פסוק יח

(יח) זכר - ואני אומר לאויב זכור זאת:

איזה פירוש יותר מסתבר? לאן לוקחת אותנו פרשנותו של האבן עזרא? במה שונה העמידה בתפילה בפרק זה לאמור במקור הראשון? איזו תרומה הוא יכול לתרום למתפלל הלא-מאמין? מתוך כך מה ירוויחו מן המסע הנ"ל המתפללים הקבועים?

